

УДК

**ПРИНЦИПИ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ СУЧАСНИХ ФОРМ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ
ПОЛІТИЧНОГО БУТТЯ (МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ)****Вікторія Буник**

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: vik-ka04@ukr.net*

Досліджено специфіку співвідношення понять «глобалізація» й «універсалізація». Розглянуто головні ознаки всіх періодів універсалізації в історії людства, роль конфлікту в глобалізованому світі й процесі універсалізації.

Ключові слова: універсалізація, глобалізація, теорії конфлікту, зіткнення інтересів.

Універсалізація – процес, що об'єднує суспільства певним ідеалом або еталоном. Глобалізація, що пропагує розмаїття поглядів та можливостей, універсалізує суспільство для розвитку в «одному руслі» й часто нав'язує зовсім не той еталон, якого прагне досягти суспільство, реалізуючи ту чи іншу політику. Помилково думати, що універсалізація – явище, яке стосується лише великих транснаціональних корпорацій чи міцних міжнародних структур. Воно позначається на окремому індивідові, скеровуючи його до певних цінностей, потреб та їх здійснення через взаємозалежності й взаємодії з іншими. Дуже часто такий процес стихійний і отримати «блага» глобалізації вдається не всім. Тоді й спрацьовує життєво перевірений принцип – «виживає сильніший». Нерідко такими «сильнішими» виявляються великі багаті держави і корпорації. Доля ж інших спільно залежить саме від їхньої здатності універсалізуватись у процесі глобалізації. Політичній сфері найчастіше і найперше необхідно мати таку здатність. Адже політичні принципи є також універсальними, що зумовлює взаємодію суспільно-політичних процесів, які повинні бути вигідними і для внутрішньої та зовнішньої політики конкретної держави, і для стабільності світової політики.

Європейський стиль життя став справді універсалом, мрією багатьох нерозвинутих і тих, що розвиваються, країн світу. Однак у такому європейському універсалізмі, на думку І.Валерстайна, можуть розглядатись винятково три цінності: 1) політика універсалізму скерована на захист прав та свобод громадян, і співпраця в середовищі, яке називається демократією; 2) політика універсалізації на Заході, спрямована на те, аби утримати позиції світового гегемона; це відгук «Зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона, оскільки ще раз підтверджується думка, що західна цивілізація лідирує серед інших, бо вона ґрунтується на універсальних цінностях та істинах; 3) універсалізація як наукове утвердження істин ринку, політика котрих заснована на тому, що у держав немає іншого виходу, аніж прийняти ці істини [5].

Інший вплив, який мав вагоме значення для посилення процесу універсалізації, належить США. Проте саме американізація суттєво змінила його. Термін використовують найчастіше в негативному контексті, порівнюючи його з утратою традиційної культури та звичаїв. Особливості американізації в галузі культури полягають в ірраціоналізації раціональних матриць, спрямованості на кількісні характеристики

(комерціалізація), готовність до застосування (оперантність) і підтримки певного рівня якості [4]. Отже, масова культура, стиль життя, бізнес-моделі, політика, навіть мова стали універсальними для всього світу. Стримуючим елементом тут постає лише цивілізаційна ідентичність.

Проте питання про вибір одного полюса складається з опозиції «Схід – Захід», яка все ж не актуальна. Ретроспективний погляд на історію суспільства, сучасні тенденції підтверджують, що універсалізові опонує різноманітність соціокультурної сутності сучасного світу. У зв'язку з цим серйозний теоретичний і практичний інтерес становить пошук логіки між різноманітністю й універсалізмом, осмислення, пізнання сучасних процесів, тенденції саме тих, котрі сприяють позитивному результату [4]. Глобалізація підриває модель національної держави, успадковану від часів американської боротьби за незалежність і Великої французької революції, підриває навіть її легітимність. Тому першою, хто відчув наслідки глобалізації та змушений був до неї адаптуватися, виявилася американська держава. Дуже цікава з цього приводу думка американського вченого Дж. Ная. З одного боку, він розглядає американську потугу, її чинники. З іншого – реалістично оцінює глобалізацію та її наслідки для американської економіки й політики. «Глобалізація, тобто зростання всесвітньої взаємозалежності, по суті, настільки ж стара, як історія людства, – пише він, зазначаючи помилковість тези про зародження глобалізації в США. – Проникнення християнства на все нові й нові континенти на багато століть випередило відкриття Голівудом методів комерційного поширення фільмів, знятих на біблійні теми» [цит. за: 3].

Виокремлюючи та вивчаючи етапи розвитку людства, можна простежити основні акти універсалізації на кожному з них. Ці акти мають вигляд основних проблем, котрі турбували суспільство та вимагали свого пізнання. І якщо універсалізація відбувалася, не долаючи кордони і мала на меті не глобальну єдність світу, то можна дійти висновку: вона засвоювалася у свідомості людей і суспільства. Саме тому універсалізація – явище, яке супроводжувало людство впродовж усього його розвитку, своєрідний процес учіння, запозичення, пропагування, відкриття нового, можливо, навіть насаджування з часом ідей, принципів і цінностей, котрі стали ключовими на цьому етапі.

Примітно, що універсалістські уявлення про соціальні регулятори міфологічного та ранньорелігійного характеру виникли уже в додержавних і доправових спільнотах. За подібним уявленням, в основу всього соціального життя (його регулятивних засобів, інститутів і под.) покладено єдине загальне надприродне (божественне) - початок, який додає безумовну універсальну значущість і обов'язковість сформованим і діючим правилам соціального порядку. До прикладу, в розвинутіших умовах Стародавньої Греції та Стародавнього Риму виникають уже глобальні ідеї свободи і рівності всіх людей за природним правом і розробляються універсалістські вчення стосовно права й держави природно-правового характеру, котрі з відомими варіаціями та модифікаціями дійшли до наших днів і покладені в основу сучасних універсалістських державно-правових поглядів. Тобто ідеї свободи, рівності й чесності стають універсальними для доби Античності. Виявлені ознаки ціннісного світу людини дають змогу дійти такого висновку: якісною характеристикою цінностей є міра їхньої універсальності. Це допомагає на онтологічній підставі розглядати не лише виникнення, а й розвиток взаємозалежності світу від людини і навпаки. Уже на цьому етапі виявляється важлива закономірність взаємозв'язку розвитку ціннісного світу людини з розвитком світу взагалі, що є актом універсалізації.

Ще одним актом універсалізації, який став ключовим у добу Середньовіччя, можна вважати релігію, що об'єднувала людей під ідеалом віри. І хоча раціонально необґрунтовані твердження мали велику теоретичну базу, релігія як акт універсалізації долала державні кордони і навіть була певною політикою об'єднання держав. Такий процес універсалізації на цьому етапі розвитку можна охарактеризувати словами Ф. А. фон Хаска, котрий запевняє, що універсалізація як адекватна «відповідь» на черговий цивілізаційний «виклик» збігається з основною тенденцією соціально-історичного розвитку людства. Власне, названа ученим універсалізація «розширюється порядком людського співробітництва», під час котрого відбувався не лише процес обміну, а й процес утворення взаємозв'язку – з ворогів перетворитися на друзів. У період Середньовіччя релігія як акт універсалізації мала і прихильників, і противників. Найяскравіший такий вияв релігії - Хрестові походи. Це військово-релігійні походи західно-європейського лицарства і цивільних осіб до країн Близького Сходу під гаслом боротьби за визволення Святої Землі від «невірних». Ідеться про своєрідне запровадження цінностей, тобто, коли взаємодія та сприйняття єдиного ідеалу не сприймається кимось іншим, то цю взаємодію можна насаджати й «силою». Саме в Середньовіччі й через Хрестові походи, на нашу думку, простежується конфлікт глобального (універсального) та локального (одиночного).

Деформація потреб здійснює постійний «зсув» суспільства до всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації. Однак не завжди таке зближення має на меті лише співпрацю. Розглядаючи поняття «універсалізація» та виявлення його на певних етапах розвитку людства, звернемо увагу на те, що універсалізація означає утвердження та перероблення суспільством певних цінностей та ідеалів. Можливо і у такий спосіб суспільство розвивало свої відносини до глобалізації світу, але тоді цей процес відбувався лише в культурному та ціннісному сенсі.

Універсалізація в раціональному розумінні вперше набула нового значення саме у Новий час, оскільки на першому плані постали не духовні цінності, а раціональне розуміння світу. Новий час як культурно-історичну епоху ми визначаємо через світське раціоналістичне мислення, що виробилося на протигагу богословсько-бароковому і стало підґрунтям для розвитку науки і техніки, а отже, - так званого індустріального суспільства. Новий статус знання систематизує і перетворює розуміння істини, на відміну від двох попередніх епох; універсалізація уособлює в цей період взаємозв'язки у природі й мисленні. Ідея прогресу тепер розвивається в основі філософських систем і політологічних теорій. Саме тому поняття універсалізації вперше виявляється і в політологічному сенсі. Можна констатувати остаточне виокремлення в цей період цивілізації та культури, котрі в попередні епохи являли відносну цілісність як дві відмінні сфери людського існування. Політична соціалізація стала актом універсалізації. Адже саме через процес соціалізації політичної сфери, освоєння суспільством раціональності й технічності світу розширились взаємозв'язки та взаємозалежність країн у світі. Ці зв'язки стали настільки тісними, що згодом склались в єдину глобалізовану систему. З'явилися нові поняття у політичній системі світу, котрі виявились ключовими для розвитку прогресу та збагачення більшості країн світу. Тепер головною прерогативою був політичний, економічний і технічний прогрес, який дав змогу вийти на політичну арену новим державам-гегемонам. Саме тому універсалізацію вважають процесом, що визначається ринковими, а не державними силами. Універсалізація, як і глобалізація, означає гомогенізацію життя: ціни, продукти, рівень, якість охорони здоров'я, рівень доходів, відсоткові банківські ставки мають у цьому випадку тенденцію

до вирівнювання на світовому ринку. Універсалізація сприяє тому, що формується глобальна за масштабом система взаємозалежності, набуває сили процес, який генерує трансконтинентальні і міжрегіональні потоки. Створення ринкових відносин у світі формує єдину систему світової економіки. Відмінність між взаємозалежною економікою та глобалізованою економікою – якісна, оскільки йдеться не лише про значно зростаючі об'єми торгівлі, а про такий світовий ринок, що являє собою ринок єдиної держави [2].

Концепція універсалізації на цьому етапі виявляє себе переважно через певні ринкові відносини, через економічні відносини, але тоді універсалізація реорганізувала тип виробництва та його поширення в суспільстві. Взаємопроникнення промислових підприємств через державні кордони, розширення фінансових ринків, збільшення частки іноземних прямих інвестицій в економіку, котрі розвиваються, зростання глобального ринку праці, розповсюдження технологій, міжнародних комунікацій, всесвітньої культурної інтеграції та розповсюдження споживацьких товарів, масові переміщення населення і на Півдні, й на Сході та Заході, - такі головні ознаки універсалізації політичної й економічної сфери у світі на шляху до глобалізації є найважливішими. Проте варто розглянути й проблему виникнення конкуренції - неодмінної складової економічного розвитку, що виявляється у зовсім відмінних формах у політичному середовищі. Посилюється конкуренція між державами за місце гегемона на світовій арені. Саме це явище у суспільно-політичному процесі й визначає характеристику універсалізації в період науково-технічного прогресу. Під універсалізацією тепер вбачають нові сутнісні проблеми в соціально-політичній сфері - інтенсифікацію трансмережових економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків. Історичний період після завершення «холодної війни» і характеризується трансформацією світової економіки, тріумфом американської системи цінностей, ортодоксальною ідеологією, технологічною революцією, нездатністю національних держав вирішувати глобальні проблеми.

Важливим місцем у вирішенні основних актів і характеристик універсалізації в період науково-технічного прогресу є інституалізація влади. Саме інституалізація становить новий процес, який є чинником взаємозалежності політичних процесів, котрі існують у світі. Тобто з'являється потреба певної організації політичних процесів та політичної діяльності, що здійснюється за допомогою інституалізації влади. Політичні інститути - спосіб організації політичного життя суспільства; він втілює ті або інші політичні норми, спричинені конкретно-історичною ситуацією, вимогами політичного життя. Політичні інститути - це, по суті, певні політичні установи (сукупність політичних партій, органів суспільного громадського самоуправління та ін.), котрі визначають спільність людей, які мають особливі повноваження і виконують спеціальні функції в політичному житті суспільства (військові комітети, комісії), певну діяльність (президентське правління).

Отже, на зазначених етапах розвитку суспільства виникають суттєво нові цінності глобалізації й акти універсалізації. Проаналізувавши ці періоди, можна стверджувати, що універсалізація - це явище, притаманне усім етапам розвитку людства. Розвиваючи свої можливості, суспільство почало відшукувати нові шляхи пізнання й утверджувати свої позиції для інших. Саме у такий спосіб і виявлялась універсалізація. На сучасному етапі розвитку універсалізація стала синонімом понять «узагальнення» та «поширення». Шукаючи відповіді на власні запитання, людина намагалась поширити його для інших. Це відбувалось з метою утвердження власної позиції для інших та зрозуміння інших цінностей для себе. Отже, здійснювався обмін інформацією, що й

потребував взаємозалежності одне від одного. Універсалізація - процес засвоєння людством позитивних ідей справедливості, добра, загального блага у різних сферах суспільних відносин, котрі в подальшому, можливо, отримають нормативне закріплення і в національному розвитку держав, і в міжнародній співпраці. Фактично універсалізація ототожнюється з процесом становлення і розвитку людини та суспільства [1].

Водночас наголосимо: універсалізація людини є ключовою, але не єдиною тенденцією розвитку. Так, низка авторів цілком обґрунтовано пояснює існування, поряд із процесами універсалізації людини, процесів партикуляції (регіоналізації). Артикуляцію суспільства розглядають як процес створення стандартів та ідентифікацію людини відповідно до традицій і культури регіональних утворень. Партикуляція вкрай необхідна задля подолання національних кордонів, адже запровадження певних стандартів у процесі регіоналізації відбувається зі збереженням культурних та духовних особливостей регіону. Хоча зауважимо: не всі суспільства могли стрімко трансформуватись з регіонального виміру на глобальний і універсальний. Це спровоковане боязню втрати ідентичності, національності й традиційності суверенних держав перед гегемонами глобалізованого світу. Тому універсалізація світу супроводжувалась численними конфліктами етнічного, національного, релігійного, загарбницького та визвольного характеру, тобто на протидію універсалізації цінностей, котрі були пізнані суспільством, але не хотіли продовжувати розвиток поза його межами. У такий спосіб дихотомія поступає конфліктом між усезагальними (універсальними) інтересами і потребами й партикулярними (одиничними та груповими інтересами, цінностями).

Поряд з цим розумінням універсалізації та глобалізації виокремимо низку парадигм, запропонованих Я. Пітерсом, які він трактує через конкретні поняття на певному етапі історичного розвитку:

- „зіткнення цивілізацій” – фрагментація світу відбувається через цивілізаційні відмінності, що ґрунтуються на культурній диференціації;
- „макдольнади́зація” – гомогенізація культур, яку здійснюють транснаціональні корпорації, вона відбувається під гаслом модернізації (вестернізації, європеїзації, американізації);
- „гібридизація” – широкий спектр міжкультурних взаємодій, котрі приводять до взаємозбагачення [1].

Універсальність у контексті глобалізації розуміється як результат ускладнення міжцивілізаційних зв'язків. Вона передбачає рівність партнерів цивілізаційного розвитку, можливість ведення «рівноправного діалогу». Саме в ракурсі такого розуміння універсалістського мислення можна вирішувати конкретні глобальні проблеми. Інша вагома ознака - ціннісність, тобто процес універсалізації завжди супроводжує попередню ціль, що підтримується суспільством, тяжіння до єдиних стандартів, цінностей і принципів функціонування. Отже, підсумовуючи, доходимо висновку: універсалізація - самостійне явище, яке не тільки залежить або походить від ширшого - глобалізації. Для цього потрібно дослідити принципи цього явища та можливі механізми його впливу на суспільство.

Список використаної літератури:

1. Васечко Л. О. Еволюція прав людини під впливом процесу глобалізації / Л. О. Васечко // Форум права. - 2010. - №4. - С.121-126.
2. Воронкова В. Г. Глобалізація як процес універсалізації стосунків між державою [Електронний ресурс] / В. Г. Воронкова. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpqvzdia/2008_35/pdf_35/VISNIK_35_2.pdf
3. Наумкіна С. Глобалізація: тенденції інтеграції, універсалізації та поляризації сучасного світу. [Електронний ресурс] / С. Наумкіна. - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=46&c=966>.
4. Нерсесянц В. С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире / В. С. Нерсесянц // Государство и право. - 2005. - №5.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. - М.: АСТ МОСКВА, 2006. - 571 с.

**ПРИНЦИПЫ И ДЕТЕРМИНАНТЫ СОВРЕМЕННЫХ ФОРМ
УНИВЕРСАЛИЗАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО БЫТИЯ (МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ
ПРАКТИКИ)****Виктория Бунік**

*Львовский национальный университет им. Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки,
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: vik-ka04@ukr.net*

Анализируется специфика соотношения понятий «глобализации» и «универсализация». Рассматриваются основные черты всех периодов универсализации в истории человечества, роль конфликта в глобализованном мире и процессе универсализации.

Ключевые слова: универсализация, глобализация, теории конфликта, столкновения интересов.

**PRINCIPLES AND DETERMINANTS OF MODERN FORM OF
UNIVERSALIZATION IN POLITICAL LIFE (METHODOLOGICAL PRACTICES)****Victoria Bunyk**

*Ivan Franko National University of Lviv
Institute of philosophy, department of theory and history of political science
Universytetska st., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: vik-ka04@ukr.net*

Specific character of relationship between the concepts of "globalization" and "universalization". Named the list and the main features of all periods in the universalization of human history. The role of conflict in a globalized world and in the process of universalization.

Keywords: universalization, globalization, conflict theory, conflict of interests.